

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՀԱՅ ԳԱՂԱՓԱՐԱՆՈՍՈՒԹՅԱՆԸ ՆՎԻՐՎԱԾ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի հրատարակչությունը 1982 թվականին լույս ընծայեց «Ապատասիրական գաղափարները հայ հրապարակախոսության մեջ» (1820—1920 թթ.) ժողովածուն: Գրքի տեքստը պատրաստել, առաջաբանը և ծանոթագրությունները գրել են բանասիրական գիտությունների դոկտորներ Ալմաստ Չաքարյանը և Գարրի Հովհաննիսյանը: Ժողովածուն ընդգրկում է հայ գրողների, հրապարակախոսների, հասարակական-քաղաքական գործիչների ժառանգությունից քաղված ապատասիրական գաղափարներով տոգորված էջեր: Այդ հեղինակներն են, ըստ ժամանակային հերթականության՝ Մեսրոպ Թաղիադյան—ներառյալ Եղիշե Չարենց:

Հայ հասարակական-քաղաքական մտքի զարգացումը գալիս է դարերի խորքից, սակայն ԺԹ դարից սկսած մինչև Ի դարի առաջին տասնամյակները հայ ժողովրդի համար եղավ աննախադեպ: Հրատարակվեցին բազմաթիվ թերթեր, ամսագրեր, հանդեսներ, տարեգրքեր, բառարաններ: Մոսկվայում, Փարիզում, Կ. Պոլսում, Կալկաթայում, Վենետիկում, Չիկոնիայում, Ալեքսանդրապոլում, Էջմիածնում, Երևանում, Թիֆլիսում, Բաքվում, Աստրախանում և այլուր ստեղծվեցին հայկական մշակութային կենտրոններ, որոնք միաժամանակ ազգային ապատագրական պայքարի օջախներ էին:

Արժե հատկապես նշել այն փաստը, որ վերջին վաթսույն տարիների ընթացքում հրատարակվել են գիտական արժեքավոր աշ-

խատություններ՝ նվիրված հայ հասարակական-քաղաքական մտքի պատմությանը: Ժողովածոում տեղ են գտել Մեսրոպ Թաղիադյանի, Խաչատուր Աբովյանի, Ղևոնդ Ալիշանի, Ստեփանոս Նազարյանի, Միքայել Նաբանդյանի, Ռաֆայել Պատկանյանի, Բաֆֆու, Հովհաննես Թումանյանի, Ավետիք Իսահակյանի, Վահան Տերյանի, Եղիշե Չարենցի և մեր մյուս նշանավոր անձանց ընտիր էջերը (ձառ, իրաված, նամակ, ուղեգրություն, հուշագրություն, գրախոսություն, գրական դիմանկար, ինքնակենսագրություն, օրագրություն, բանավեճ, ելույթ, էսսե):

Ժողովածուն բաղկացած է չորս բաժիններից. Առաջաբան, Հրապարակախոսություն, Ծանոթագրություններ, Անձնանունների ցանկ (596 էջ):

Բանասիրական գիտությունների դոկտորներ Ալմաստ Չաքարյանի և Գարրի Հովհաննիսյանի «Ապատասիրական գաղափարները հայ հրապարակախոսության մեջ» ժողովածուն արժանի է գնահատանքի:

ՀԱՅ ՄԻՋՆԱԴԱՐՅԱՆ ԱՐՎԵՍՏԻ ՉԽԱՄՐՈՂ ՆՄՈՒՇՆԵՐ

1982 թվականին Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի հրատարակչությունը, Երևանի Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ, լույս ընծայեց Հրավարդ Հակոբյանի «Վասպուրականի մանրանկարչությունը» ուսումնասիրությունը:

Գիրքն սկսվում է հեղինակի «Երկու խոսք» ներածականով, որտեղ ասվում է.

«Սույն աշխատությունը շարունակություն

է 1976 թ. հրատարակված մեր «Վասպուրականի մանրանկարչությունը» ուսումնասիրության Ա գրքի: Այնտեղ մատնանշել ենք, որ հայկական մանրանկարչության ոչ մի դպրոց չի ունեցել այնքան երկարատև գործունեություն (XIII դ. վերջերից մինչև XVIII դարի կեսերը) և այնքան հարուստ ժառանգություն (շուրջ 1.500 ձեռագիր), որքան Վասպուրականինը: Մատնանշել ենք նաև, որ հայ մանրանկարչության արվեստի այդ մեծ հատվածի հանգամանակից ուսումնասիրությունը, այն հնարավորին չափ ամբողջական ներկայացնելու գործը՝ նախատեսված է մի քանի գլուխով:

Սույն՝ երկրորդ գրքում ներկայացված է, ըստ ժամանակագրական կարգի, տասնհինգ հեղինակ (Կիրակոս Աղբակեցի, Ռատակես, Կարապետ Վանեցի, Աստվածատուր Արծիշեցի, Մերուս Ծաղկող, Թումա և ուրիշներ), որոնց ընդօրինակած և պատկերապարզած ձեռագրերի թիվը հասնում է հիսունի: Մանրանկարիչները ներկայացված են հետևյալ կերպ. նախ տրված է ծաղկողի ընդօրինակած և պատկերապարզած ձեռագրերի քանակը, պահպանված կենսագրական տվյալներ ծաղկողի մասին, ձեռագրի ծաղկման ժամանակը, վայրը և ներկայումս նրա գտնվելու տեղը, ապա Տերունական թեմաներով նկարները: Վերջում ներկայացված են մանրանկարչի արվեստը և ոճը:

Ուսումնասիրությունն ունի հարուստ ծանոթագրություններ, ձեռագիր հուշարձանների նկարագրություն և ցանկեր: Գիրքը բաղկացած է 178 էջից և ունի 70 սև ու 15 գունավոր ներդիր նկարներ:

Երկու գրքից բաղկացած «Վասպուրականի մանրանկարչությունը» կարևոր ներդրում է ոչ միայն հայ, այլև ընդհանրապես միջնադարյան արվեստի պատմության ուսումնասիրության գործում:

ԵՐԵՔ ԺՈՂՈՎՈՒՐՆԵՐԻ ԴԱՐԱՎՈՐ
ԿԱՊԵՐՈՆ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

«Նաուկա» հրատարակչության Լենինգրադի բաժանմունքը 1982 թվականին ռուսերեն լեզվով լույս ընծայեց «Ռուս և հայ միջնադարյան գրականությունները» խորագրով ժողովածուն, որն ընդգրկում է միջազգային հայագիտական կոնֆերանսներում կարդացված վեկուցումները: Վերջին տասնամյակներում հայ, ռուս և ուկրաինացի պատմաբանների և հայագետների կողմից զգալի աշխատանք է կատարվել հին Ռուսիայի տարածքում ապաստանած տարագիր հայության պատմության հետապոտությանը: Գրվել են բազմաթիվ հոդվածներ և ուսումնասիրություններ

այս ժողովուրդների փոխադարձ կապերի մասին, և ըստ արժանվույն գնահատվել է ռուս և ուկրաինացի ժողովուրդների քաղաքակրթության վարձագման գործում տվյալ հատվածի հայության բերած համեստ նպաստը: Այսպիսի հոդվածներից և ուսումնասիրություններից նույնպես ընտրվել և վետեղվել են հիշյալ ժողովածուում: Թեև ժողովածուն վերնագրված է «Ռուս և հայ միջնադարյան գրականությունները» խորագրով, բայց այն ըստ էության տեղեկություններ է տալիս երեք ժողովուրդների միջնադարյան գրական կապերի մասին: Իսկ այնտեղ թե՛ պատմաբանը, թե՛ բանասերը, թե՛ արվեստաբանը, թե՛ ձեռագրագետն ու աղբյուրագետը արժեքավոր շատ ու շատ նյութեր կգտնեն իրենց հետաքրքրող հարցերի շուրջ:

Ժողովածուի առաջաբանում գլխավոր խըմբագիր, ակադեմիկոս Դ. Լիխաչովը խոսում է այն բուն հետաքրքրության մասին, որ առաջացրել են այնտեղ տեղ գտած հոդվածներն ու ուսումնասիրությունները:

«Հատորի ներածական բաժնում տպագրվել է Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի ակադեմիկոս Էդ. Զրբաշյանի «Հայկական միջնադարյան գրականության ուսումնասիրության հիմնական արյույնքներն ու խնդիրները» ակնարկը:

Ժողովածուում ընդգրկված է հայ և ռուս միջնադարագետների շուրջ քսան աշխատություն, որոնք բաժանված են վանապան խըմբերի՝ համապատասխան ժանրերի. հայ և ռուս միջնադարյան գրողների գեղագիտական հայացքները, վարքագրություն, առակագրություն, արվեստ և այլն:

Ժողովածուի վերջում վետեղված է հայկական միջնադարյան բնագրերի 1786—1979 թվականներին լույս տեսած ռուսերեն թարգմանությունների ցանկը:

Սույն ժողովածուն բաղկացած է 443 էջից: Այն կարևոր ներդրում է գիտության մեջ:

ԱՅՍՍՍՍՍՆԸ ՌՈՒՍ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ԱԶՔԵՐՈՎ

«Սովետական գրող» հրատարակչությունը վերջերս լույս ընծայեց ռուս գրողների ակնարկների և ուղեգրությունների՝ «Յոթ գարունների երկրում» խորագրով եռաշաբաթյա վերջին գիրքը: Առաջին գիրքը, որ կոչվում է «Որթատունկի բույր», հրատարակվել է 1978 թվականին, երկրորդը՝ «Աստղագիտության դասը», 1981 թվականին: Եռաշաբաթյա երրորդ գիրքը՝ «Բազմախոս Հայաստանը», հրատարակվեց 1983 թվականին: Ժողովածուի երեք գրքերն էլ կապվել, թարգմանել, ծանոթագրությունները և վերջաբանը գրել է Ռաֆայել Ավագյանը:

Երրորդ հատորում տեղ են գտել վերջին տասնամյակում ռուս գրողների՝ Լև Սլավինի, Անդրեյ Բիտովի, Կիմ Բակլեյի, Ռամիլ Հաքիմովի, Բրոնիսլավ Խոլոպովի, Ալեքսանդր Ռուսովի, Վալերիա Ալֆենի, Ալեքսանդր Վասինսկու, Անատոլի Մակարովի, Դավիդ Գալի, Լև Կրիվենկոյի, Իրենա Սերեկայի, Լևոն Խաչատուրյանցի և Եվգենի Խրունովի ակնարկները, գրական ուրվագծերն ու ուղեգրությունները:

Այս հեղինակները սրտի անկեղծ գնահատանքի և մեծարանքի խոսք են ասում Հայաստանի անցյալի և ներկայի, հայ ժողովրդի ստեղծագործ մտքի և նրա լուսաշող ապագայի մասին: «Յոթ գարունների երկրում» ժողովածուի երրորդ հատորը բաղկացած է 640 էջից: Յուրաքանչյուր գործ-գլխից առաջ կետեղված է տվյալ հեղինակի դիմանկարը:

ԹԵՌՓԱՆԵՍ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՂԻ

«ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ» ՀԱՅԵՐԵՆ

Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի պատմության ինստիտուտը «Օտար աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին» մատենաշարի «Բյուզանդական աղբյուրներ» ենթաշարքով վերջերս լույս ընծայեց Ը դարի վերջերի և Թ դարի սկզբների բյուզանդական նշանավոր պատմիչ Թեոփանես Խոստովանողի «Ժամանակագրության» հայերեն թարգմանությունը: Աշխատությունը հայերեն է թարգմանված Կառլոս դե Բոորի աշխատասիրությամբ լույս տեսած քննական բնագրից: Թարգմանությունը հունարենից կատարել, առաջաբանը և գիտական ծանոթագրությունները կազմել է Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի պատմության ինստիտուտի բաժնի վարիչ, պատմական գիտությունների դոկտոր, Աթենքի ակադեմիայի թղթակից-անդամ Հրաչ Բարթիկյանը:

Թեոփանես Խոստովանողի (մահացած՝ 818 թ.) աշխատությունը մեծարժեք սկզբնաղբյուր է Բյուզանդիայի ու նրա հարևան երկրների հատկապես Է—Ը դարերի պատմությունն ուսումնասիրելու համար: Նա ժամանակի միջազգային կյանքի ընդհանուր ֆոնի վրա տվել է Բյուզանդական կայսրության սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունների և դասակարգային պայքարի պատմությունը: Նա գրել է բյուզանդա-պարսկական և բյուզանդա-արաբական քաղաքական հարաբերությունների, արևելքի պետությունների նկատմամբ Բյուզանդիայի վարած քաղաքականության մասին:

Պատմիչի ուշադրության կենտրոնում են եղել նաև Հայաստանը, հայ-բյուզանդական քաղաքական ու եկեղեցական հարաբերությունները, ինչպես և Բյուզանդական կայսրության սահմաններում հաստատված հայերի կյանքն ու գործունեությունը: Նա առաջին հեղինակն է, որ գրավոր տեղեկություն է թողել պավլիկյանների, Բյուզանդիայում նրանց նկատմամբ կիրառված քաղաքականության և կայսրության մեջ այդ աղանդավորների ստեղծած զաղութների մասին: Չափազանց ուշագրավ են «Ժամանակագրության» մեջ առկա տեղեկություններն այն մասին, թե ի՞նչ դեր էին խաղում հայերը Բյուզանդական կայսրության հատկապես քաղաքական ու ռազմական կյանքում:

Դեռևս Թ դարում Թեոփանես Խոստովանողի աշխատությունը թարգմանվել է լատիներեն: Հունարեն բնագիրն առաջին անգամ հրատարակվել է Փարիզում 1655 թվականին, հետո այն ունեցել է բազմաթիվ հրատարակություններ: Քննական բնագիրը լույս է տեսել 1883 թվականին:

Գիրքը լավ նվեր է հայ ժողովրդի պատմությամբ հետաքրքրվողների համար:

